

Корнеева Є.М.

*старший викладач кафедри цивільно-
правових дисциплін Одеського
національного університету імені
І.І.Мечникова*

КОРПОРАТИВНІ ПРАВА ТА ЇХ ЗАХИСТ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

В усіх сучасних правопорядках світу захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб визнається як одна із основних задач держави. Можливість її вирішення великою мірою залежить від створення ефективного механізму такого захисту.

Згідно зі ст.55 Конституції України «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої

права і свободи від порушень і протиправних посягань» [1]. А ст. 15 Цивільного кодексу України встановлює, що кожна особа «має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорування, а також право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства»[2].

Для вирішення цієї проблеми, насамперед, необхідно чітко усвідомити, що ми розуміємо під «корпоративними правами» та їх «захистом».

Згідно з ч. 1 ст. 167 Господарського кодексу України (далі – ГК України) корпоративні права – це права особи, частка якої визнається в статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) такої організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами [3].

Згідно з п. 8 ч. 1 ст. 2 Закону України від 17.09.2008 р. «Про акціонерні товариства» «корпоративні права – сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які впливають із права власності на акції, що включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства в разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами»[4].

Як бачимо, у ГК України поняття «корпоративні права» визначається через родові поняття «права особи», а в Законі України «Про акціонерні товариства» – через поняття «сукупність прав». Чи є дані поняття тотожними? Вважаємо, що ні, оскільки «сукупність», на відміну від просто «прав», вже володіє певними додатковими властивостями.

Що стосується понять «правова охорона» і «захист прав», то, незважаючи на те, що в юридичній літературі протягом кількох десятиліть дискутується питання про їх співвідношення, до цього часу крапка у цих дискусіях не поставлена. Вчені так і не дійшли згоди стосовно того, яке поняття є ширшим за обсягом, а яке – вузьчим. Так, наприклад, В.Л. Мусяка вважає, що охорона права

існує лише до правопорушення, а після нього має місце вже захист права [5, с. 8]. Н.Є. Автаєва стверджує, що охорона включає міри правового та неправового характеру, тому є більш широким поняттям, ніж захист [6, с. 8-9].

На нашу думку, правова охорона є комплексом усіх засобів, спрямованих на забезпечення реалізації суб'єктивних прав у їх нормальному розвитку, а також засобів реагування у разі порушення цих прав, тому поняття правової охорони охоплює поняття захисту прав. Останній же, як вірно зазначає І. В. Спасибо-Фатєєва, є мірою дозволеної поведінки правомочної особи, яка виражена в можливості самостійно або за допомогою юрисдикційних органів застосувати до зобов'язаної особи заходи державно-примусового характеру з метою усунення перешкод у здійсненні суб'єктивного права або відновлення у попередній стан чи покарання за порушення [7, с. 234].

Враховуючи вищенаведене, ми можемо стверджувати, що поняття «захист корпоративних прав» охоплює випадки, коли виникають перешкоди у здійсненні зазначених прав або ж відбувається їх порушення.

Так, наприклад, одним із таких випадків є ситуація, коли виникає корпоративний спір щодо виплати учаснику товариства (акціонеру) частини прибутку (дивідендів).

Але при цьому необхідно враховувати, що порушення буде мати місце лише у тому разі, коли було відповідне рішення загальних зборів про розподіл прибутку товариства, а дивіденди не були сплачені. У протилежному разі, тобто за відсутності відповідного рішення загальних зборів, право на отримання дивідендів має потенційний характер, а не є правом вимоги щодо виплати дивідендів.

Чинним законодавством України (див., наприклад: ст. 30 Закону «Про акціонерні товариства») встановлено, що виплата частини прибутку товариства (дивідендів) та її розмір визначаються на підставі рішення загальних зборів товариства.

Тому, як вірно зазначає О. Красна, у судовій практиці застосовується повністю виправданий підхід, за якого у задоволенні позовних вимог про виплату дивідендів (частини прибутку), щодо яких відсутнє відповідне рішення загальних зборів про розподіл

прибутку товариства, відмовляють. У судовому порядку можуть стягуватися лише нараховані, але не виплачені господарським товариством чи виплачені в меншому розмірі, ніж передбачено відповідним рішенням, частки прибутку товариства. Винятком із цього правила є господарські товариства, у статутному капіталі яких є корпоративні права держави (див.: ч. 5 ст. 11 Закону України «Про управління об'єктами державної власності») [8, с. 93].

Ми навели приклад щодо виплати дивідендів не випадково. Адже, у товаристві повинна бути розроблена прозора дивідендна політика, спрямована на оптимізацію доходів акціонерів та розвиток товариства. Проте ст. 30 Закону «Про акціонерні товариства» не визначає ґрунтового механізму повідомлення акціонерів про наявність такого права, дату, строк, розмір і порядок виплати дивідендів. Хоча відсутність вказаної конкретизації може на практиці завдати істотної шкоди правам та інтересам акціонерів (особливо міноритарних) [9, с. 99].

Варто звернути увагу на те, що учасники корпоративних відносин можуть використовувати як юрисдикційну, так і неюрисдикційну форму захисту корпоративних прав. Юрисдикційна форма у даному разі включає порядок захисту господарськими судами та здійснення відповідних дій у межах визначеної законодавством компетенції органом державної влади – Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. До неюрисдикційної форми захисту відносяться: медіація, заходи оперативного впливу та самозахист, спрямовані на відновлення порушених елементів правового статусу учасників корпоративних відносин, а також усунення загрози їх порушення без звернення до судових та інших уповноважених органів [10, с. 8-9].

Ефективність використання правових засобів у межах зазначених форм захисту корпоративних прав залежить від багатьох чинників, проте найкращою є ситуація, коли правове регулювання корпоративних відносин (у їх непорушеному стані) настільки досконале, що суб'єктам непотрібно використовувати засоби захисту корпоративних прав.

Для цього, насамперед, необхідно створити адекватні механізми правового регулювання відповідних суспільних відносин, які враховують необхідність дотримання балансу інтересів усіх

учасників корпоративних правовідносин; підвищити диспозитивність норм корпоративного права; активно використовувати такий засіб правового регулювання, як механізм розкриття інформації (замість встановлення заборон на здійснення певних дій).

Зазначені та інші заходи були вжиті в рамках проведення реформи корпоративного права Європейського Союзу і довели свою дієвість. Вважаємо, що їх застосування в Україні сприятиме підвищенню ефективності правового регулювання корпоративних відносин.

На даний час зазначені заходи знайшли відображення у Принципах корпоративного управління, затверджених рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 955 від 22.07.2014 р. [11] Але оскільки вони мають рекомендаційний характер та розраховані на добровільне застосування, їх використання не забезпечується державним примусом, а отже, відсутні будь-які гарантії того, що їх положення будуть застосовуватись на практиці.

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
4. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI. Відомості Верховної Ради України. 2008. № 50-51. Ст. 384.
5. Мусияка В.Л. *Солидарная ответственность за причинение вреда: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Х.: Б. и., 1976. 18 с.*
6. Автаева Н.Е. *Истребование государственного, кооперативного и общественного имущества из чужого незаконного владения по советскому гражданскому праву: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 1975. 25 с.*
7. Спасибо-Фатеева И.В. *Акционерные общества: корпоративные правоотношения. Х: Право, 1998. 256с.*
8. Красна О. Корпоративні конфлікти між учасниками корпорації. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка: Юридичні науки. 2013. № 3 (97). С. 92-96.*
9. Сороченко А. Проблеми реалізації акціонерами права на отримання дивідендів за законодавством України. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка: Юридичні науки. 2013. № 3 (97). С. 99-103.*

Коссак В.М.

-
10. Бігняк О. Правова природа та класифікація форм захисту корпоративних прав. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 6. С. 6-10.
 11. Принципи корпоративного управління, затверджені рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 955 від 22.07.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr955863-14>